

ДИНАМИКА НА СИГУРНОСТТА В МЕЖДИННА ЕВРОПА (2013-2016 г.)

докторант Михаел ДИМИТРОВ,
Нов български университет

Mihael DIMITROV, PhD student
New Bulgarian University

Резюме: В този текст са представени основните фактори, насочващи динамиката на сигурността в Междинна Европа. Описан е начинът, по който те си взаимодействат, както и крайният резултат пораждан от тях, спрямо вътрешните участници в региона. Тези процеси са съпоставени с инициативите за създаване на различни субрегионални формати, като се отчитат и причините за възприемане на подход за конфигуриране на пространството в по-малки обеми.

Ключови думи: геополитика, САЩ, Руска федерация, Междинна Европа.

Summary: This text presents the main factors guiding the security dynamics in Intermediate Europe. The way in which they interact is described, and the result posed by them to internal players in the region. These processes are compared with initiatives to create different sub-regional formats, taking into account the reasons for an approach to configure the space into smaller volumes.

Keywords: geopolitics, USA, Russian Federation, Intermediate Europe.

Въведение

Настоящият доклад има за цел представяне на връзките и зависимостите, формиращи се в рамките на геополитическия регион Междинна Европа¹, включително и тези установяващи се между вътрешните участници в него и доминиращите геополитически сили от 2013 г. насам. Това на свой ред налага анализ на събитията, свързани най-вече с двете зони на конфликт, изразяващи повишаването на активността в глобалното геополитическо противоборство – кризата в Р Украйна и гражданската война в Сирийската арабска република. Въпреки че втората попада извън пространствения обхват на изследването, ефектите от нея засягат пряко интересувашата ни част на европейския континент. Този текст няма да представя историческото развитие на горепосочените процеси, поради ограниченията относно неговия обем, а ще се фокусира единствено върху техния анализ. В това отношение следва да се отбележи, че предлаганите по-долу разсъждения се основават на проучването на 244 източника.

¹ По-подробно за това понятие виж Lacoste, Y., B. Giblin. *Géohistoire de l'Europe médiane*. Paris. La Découverte. 1998. с. 5-7

Основни фактори за динамиката на сигурността в Междинна Европа (2013-2016 г.)

В тази част на доклада ще се очертаят четири фактора, от които зависи ситуацията в Междинна Европа понастоящем. На първо място следва да се отбележи, че Европейския съюз остава неспособен да реагира спрямо намесите в неговата периферия. Амбициозните цели на Европейската политика за съседство и описаните в Европейската стратегия за сигурност от 2003 г. стратегически приоритети, свързани с изграждането на сигурност в съседните на ЕС региони, се провалиха. ЕС отново доказва, че не представлява геополитически участник и че не може да се противопостави нито на стремежите на Руската федерация за възстановяване на част от позициите, загубени след 1991 г., нито на интересите на САЩ в Близкия изток. „Пръстенът“ от държави с добро управление в непосредственото обкръжение на ЕС, така и не се появи.

Конфронтацията по линията Вашингтон – Москва, бележеща началото на представяния тук период, превърна държавите-членки на ЕС в зрител на случващото се в източните части на Междинна Европа и в Близкия изток и Северна Африка като цяло. Конфликтите там влияят пряко върху тяхната конкурентоспособност, а оттам и върху относителното им тегло. Въпреки това, макар и да са налице институционални механизми (чл. 42 от ДЕС, чл. 46 от ДЕС, чл. 222 от ДФЕС), Европейския съюз запазва ролята си в най-добрия случай на икономически участник, при който всеки съставлящ го елемент самостоятелно търси гарантирането на своята сигурност. Подобно поведение обаче, не може да представлява контрапункт на действията на САЩ и Руската федерация, при което неизбежно европейските държави се превръщат по-скоро в обект на намесите на тези два доминиращи геополитически участника.

Това състояние е далеч по-отчетливо сред държавите-членки на ЕС от Междинна Европа, които са принудени да се съобразяват с интересите на външните участници в този геополитически регион, а изработването на общ подход спрямо зоните на конфликт, породени от опитите за създаване на ново равновесие в глобалното конкурентно пространство, остава твърде далечна перспектива. Дори участниците с висок потенциал на намеса от Западна и Централна Европа, не успяват да установят водещата си позиция в рамките на Междинна Европа. Доколкото това положение е налице, трудно Европейския съюз може да бъде възприеман в качеството на обособен участник, чиито намеси са сходни с тези, осъществявани от САЩ и Руската федерация. Следователно към настоящия момент, ограниченията пред повишаването на единството на ЕС, придобиват ролята на фактор, насочващ динамиката на сигурността в интересувашата ни част от Стария континент.

На второ място, Руската федерация засилва във все по-голяма степен своето влияние спрямо Междинна Европа. Нейното относително тегло постепенно се повиши през изминалите 16 години и ѝ позволи да пристъпи към действия, целящи нарушаване на геополитическото равновесие, установено непосредствено след края на Студената война. Москва организира намеси, както в Р Украйна, така и в Сирия, които демонстрираха нейната готовност да използва своите военни способности, за да насочи хода на събитията в тези две конфликтни зони, в русло, отговарящо на националните ѝ интереси. Тези събития се явяват изразител на стремеж за изменение на баланса на силите между доминиращите геополитически сили и разкриват, че САЩ от 2013 г.

насам, са изправени пред нова ситуация, при която Руската федерация не отбягва предизвикателствата, а напротив – повишава техния залог.

Енергийната зависимост на ЕС от руската държава, прави невъзможно втората да бъде изключена от глобалните икономически процеси. Цената на руските енергоносители и най-вече на природния газ, предопределят доколко конкурентни биха били европейските стоки на международния пазар. Поради тази причина, въпреки че Москва е загубила своите сателити в рамките на Междинна Европа отпреди 1989 г., тя не се намира в по-лоша изходна позиция. В резултат, Руската федерация понастоящем се възползва от свободата на изолирания и отстоява своите геополитически амбиции, без на свой ред да понеса щети, които биха могли да я дестабилизируют в степен, при която политическото ѝ ръководство да бъде застрашено от подмяна. Безспорно санкциите въведени срещу Русия, се отразяват върху нейното икономическо състояние, но междувременно и държавите-членки на ЕС се оказват в ситуация, при която по-скоро понесат загуби, отколкото да постигат по-благоприятни условия в непосредственото си обкръжение. При това положение Руската федерация запазва средствата, чрез които да продължи действията си, насочени към промяна на статуквото между доминиращите геополитически участници.

Третият фактор, от който зависи динамиката на сигурността в Междинна Европа, произлиза от позицията, в която се намират към момента САЩ. Предстоящите на 8 ноември 2016 г. президентски избори, поставят този участник в ситуация, при която той няма да бъде толкова активен в двете зони на конфликт, в които е въввлечен. Вашингтон изчаква осъществяването на предстоящата промяна на политическото му ръководство, преди да пристъпи към увеличаване на интензивността на своите намеси, тъй като тяхната насоченост би могла да се промени в една или друга степен в резултат на избора, който следва да бъде направен. Едва след встъпването в длъжност на новия президент на САЩ на 20 януари 2017 г. тази държава, безспорно притежаваща най-висок потенциал на намеса в глобалното конкурентно пространство, ще се заеме с осигуряването на по-изгодно за нея геополитическо равновесие.

При всички положения настоящото статукво в Р Украйна не е изгодно за САЩ, поради което те с висока степен на вероятност ще насочат своите усилия към динамизиране на ситуацията в тази държава, с оглед ако не връщане на положението отпреди февруари 2014 г., то поне повишаване на цената която Руската федерация следва да заплати за своите придобивки. Конфликтът в Донбас влиза в ролята на основното препятствие пред откриване на пътя към евентуално интегриране на Р Украйна в ЕС и НАТО. Поради тази причина резултатът от предстоящите избори не следва да бъде възприеман като притежаващ потенциал да измени драстично приоритетите на САЩ, понеже те произлизат от необходимостта тази държава да отстоява своята водеща позиция в глобалното конкурентно пространство.

Следователно Вашингтон ще се опита да се противопостави на стремежите на Руската федерация за „замразяване“ на този конфликт и ще търси варианти за неговото окончателно разрешаване. Към момента хода на събитията в Р Украйна от ноември 2013 г. насам, не допринася за повишаване на влиянието на САЩ в тази част на Междинна Европа, нито променя характера на този вътрешен за региона участник, който продължава да представлява буферна зона. Всъщност противопоставянето по

линията Вашингтон – Москва в рамките на украинската държава, винаги е било насочено към установяване на такова политическо ръководство в Киев, което да служи в качеството си на инструмент за прокаране на интересите на съответната доминираща геополитическа сила.

При това положение действията на САЩ, свързани с откъсване на Р Украйна от геополитическата орбита на Руската федерация, не са успешни и единствено са довели до загуби към настоящия момент, макар и Кремъл да е изправен пред перспективата на засилваща се политическа изолация. Горното разкрива, че Вашингтон веднъж оказал се в ситуация, при която трябва да организира намеси, за да утвърди позициите си в глобалното конкурентно пространство (без значение какъв е нейният произход) и чийто залог е равновесието, установено след края на Студената война в Междинна Европа, не може да си позволи да се оттегли докато все още не е постигнал поне частично своите национални интереси. Всеки друг вариант би бил нелогичен, стига ако кризата в Украйна не се възприеме като можеща да доведе единствено до нови негативни за САЩ последици.

В това отношение обаче следва да се отчете, че и за Руската федерация евентуален разпад на украинската държава не е изгоден, понеже ще я премахне като буфер и тогава дори Москва да установи контрол върху нейните източни територии, няма да компенсира почти сигурното присъединяване на останалите ѝ части към ЕС и НАТО. Горепосоченото разкрива, че Вашингтон може да си позволи повишаване на интензивността на конфликта в Донбас, но в рамки при които е малко вероятно Източна Украйна да последва Крим. Безспорно за САЩ подобен ход на събитията не съдържа преки негативни последици, но може да се отрази върху стабилността на останалите вътрешни участници в региона Междинна Европа, което на свой ред би влошило способностите на тази държава да насочва политическите процеси в техните граници. Все пак както вече беше посочено, от предстоящите избори зависи каква линия на поведение ще бъде възприета от САЩ и дали тя ще търси компромис с Москва, или напротив – изостряне на противопоставянето и недопускане на това Руската федерация да подобри положението си в геополитическото равновесие.

Съединените щати към момента не демонстрират амбиции за динамизиране на ситуацията в Сирия и най-вероятно особено след събитията от 30 септември 2015 г. не разглеждат като реалистичен варианта за отстраняване на Руската федерация, в качеството ѝ на външен участник в Близкия изток. При това положение за Вашингтон кюрдския въпрос се превръща в най-важния залог там, тъй като от него зависят отношенията с Р Турция и относителното тегло на последната. Тук отново САЩ са принудени да се съобразяват с действията на Руската федерация, понеже от нея зависи какво развитие ще се търси относно желанията на етническите кюрди в Сирия за получаване на автономен статут, слабо прикриващи крайната им цел за пълна независимост.

В случая този въпрос попада извън полето на познавателен интерес на настоящия текст, но е достатъчно да се отбележи че неговото разрешаване зависи от това, по какъв начин Вашингтон ще възприеме ценността на Р Турция за отстояването на своите интереси, ролята на Анкара за бъдещето на ЕС, вероятността кюрдска политико-териториална единица да се превърне в съюзник, позволяващ поддържане на желано

равновесие в Близкия изток и съответно линията на поведение на Руската федерация спрямо Р Турция и кюрдските организации².

Гореизложеното разкрива и предпоставките за това, в ролята на четвърти фактор от който зависи динамиката на сигурността в Междинна Европа, да влиза турската република. За нея конфликта в Сирия, макар и първоначално да представляваше възможност за постигане на по-добри условия в непосредственото ѝ обкръжение, след влошаването на отношенията с Руската федерация, придоби далеч по-екзистенциален характер. Поради тази причина Анкара се възползва от миграционния поток, с оглед използването му в качеството на политическо оръжие срещу ЕС, а оттам засегна индиректно и интересите на САЩ.

Следователно натискът, който Р Турция може да оказва спрямо Брюксел, ѝ позволява да търси реализиране на своите национални интереси и най-вече осигуряване на подкрепа за разрешаване на кюрдския въпрос, по изгоден за нея начин. Този четвърти фактор, макар и да е свързан с държава чието относително тегло е далеч по-ниско от това на САЩ и Руската федерация, не притежава по-малко значение за динамиката на сигурността в Междинна Европа, тъй като води до вторичния риск от навлизане на представители на терористични групировки в ЕС.

Взаимодействието между горепосочените четири фактора се намира в основата на хода на събитията в интересуващата ни част на европейския континент, през разглеждания тук период. Тези външни въздействия пряко произлизат от външнополитическия курс на две доминиращи геополитически сили и един участник с висок потенциал на намеса, докато ЕС все още въобще не може да бъде възприеман като единен център на сила, което само по себе си е фактор за динамиката на сигурността в Междинна Европа. Отчитайки представеното по-горе, следва да отбележим че към момента в рамките на интересуващия ни геополитически регион, е настъпил момент на временно затишие.

Държавата с най-високо относително тегло в света по вътрешнополитически причини, изчаква преди да продължи със своите намеси в Р Украйна, превръщаща се в зоната на конфликт, от която в най-голяма степен зависи с какъв краен резултат ще завърши настоящото геополитическо неравновесно състояние. Това на свой ред отговаря на интересите на Руската федерация, която не желае да повишава интензивността на военните действия в Донбас, тъй като вече си е осигурила политическите дивиденди от тяхното настъпване. Р Турция от своя страна също не е в

² Безспорно Руската федерация е изправена пред предизвикателството да балансира интересите на кюрдите в Сирия и тези на Башар ал-Асад, но липсата на пространство за маневриране на последния позволява на Москва да насочва хода на събитията по желан от нея начин. В допълнение, следва да се подчертае, че кюрдския въпрос притежава потенциала да промени политическите граници на четири държави – Сирия, Ирак, Иран и Турция. При това положение евентуална подкрепа за създаване на независим Кюрдистан, може да доведе до появата на участник притежаващ значително относително тегло на регионално равнище, а оттам и разполагащ със способности да играе ролята на средство за постигане на целите, преследвани от доминиращите геополитически сили. Както Руската федерация, така и САЩ, могат да използват кюрдите за да създадат желано от тях равновесие в Близкия изток, а това на свой ред поражда безпокойство в Анкара. Успоредно с това, Израел възприема появата на кюрдска политико-териториална единица като възможност за отслабване на своите регионални конкуренти, а находището на природен газ „Левиатан“, позволява на тази държава да се намеси при формирането на отношенията между Вашингтон, Москва, Анкара и Техеран (б.а.)

състояние да предприеме самостоятелно намеси за гарантиране на своите национални интереси и е в ситуация, при която отправя поглед към хода на развитие във Вашингтон и търси възможно най-широка подкрепа за справяне със заплахата от поява на кюрдска политико-териториална единица, включително и посредством контрола, който може да упражнява върху натиска оказван от миграционния поток.

Междувременно Руската федерация продължава да заема позиции в Сирия, които ѝ позволяват да определя ситуацията в тази държава, а враждебността към Анкара извадена на повърхността най-отчетливо след 24 ноември 2015 г. (но не и появила се тогава), прави малко вероятно сътрудничеството по тази линия. Въпреки това, пълната подредба на така очертаното положение изисква да се изчака увеличаването на активността на САЩ след 20 януари 2017 г., тъй като посоката и интензивността на предприетите действия, ще предопределят поведението на останалите три фактора.

Гореизложеното разкрива по какъв начин външните участници насочват динамиката на сигурността в Междинна Европа. Те представляват основата, върху която се формира структурата на отношенията в рамките на този геополитически регион. Въпреки това разбирането на установената през разглеждания период подредба, както и вероятните ѝ изменения, изисква да се обърне внимание и на събитията които произлизат от поведението на вътрешните участници. При всички положения те не притежават структуроопределящо значение поне към момента, но демонстрират по какъв начин тези държави с нисък потенциал на намеса, реагират на неравновесното състояние станало все по-отчетливо след 2013 г..

Вътрешнорегионалната динамика и нейното значение

В Междинна Европа постепенно започват процеси на авторефлексия и осъзнаване на геополитическите особености, които обединяват страните попадащи в тази зона. Вишеградската група продължава да представлява най-ясно открояващият се изразител на тази тенденция. Успоредно с това обаче, посоченото развитие не надхвърля появата единствено на точкови импулси. Перспективата за създаване на формат, при който всички вътрешни участници в Междинна Европа биха могли да съгласуват своите политики в сферата на сигурността и отбраната, изглежда прекалено отдалечена, а в известна степен и нереалистична, тъй като противоречи на интересите на всички доминиращи геополитически сили.

Р Полша остава вътрешният участник, чието относително тегло може да се превърне в основа за изграждане на подобен геополитически проект. Въпреки това крайната антируска позиция на Варшава, не бива споделяна от редица други намиращи се в Междинна Европа държави. Р Унгария от своя страна следва националистическа линия на поведение, която не изключва сътрудничество с Руската федерация. В допълнение Будапеща запазва своите амбиции за предоставяне на гражданство на етническите унгарци в Сърбия, Румъния, Словакия и Украйна, което се отразява негативно върху отношенията ѝ с тези страни. Унгарското политическо ръководство възприема ЕС като неспособен да се справи с новите условия, установили се по неговата периферия и търси варианти за отстояване на собствените си национални интереси в други формати.

Държавите в Югоизточна Европа на свой ред остават пасивни спрямо промяната на баланса на силите в глобалното геополитическо противоборство и двете изразяващи я в най-голяма степен зони на конфликт. Все пак може да се открие съществено различие спрямо външнополитическия им курс, като Сърбия отчетливо заема позиции в интерес на Москва. Всъщност Белград явно демонстрира желание да запази ролята си на един от последните съюзници на Руската федерация в Междинна Европа, наред с Беларус. Следователно в рамките на интересувания ни геополитически регион се наблюдава нехомогенно поведение на вътрешните участници. Различията във възгледите относно мерките, които трябва да се вземат с оглед намиране на решение на кризата в Украйна и на гражданската война в Сирийската арабска република, демонстрират доколко държавите там са неспособни да формират общ подход спрямо събитията, породени най-вече от конфронтиращите се геополитически амбиции на САЩ и Руската федерация.

Причините за горепосоченото състояние произлизат от факта, че погледнат отвътре регионът не е сглобен. Държавите с нисък потенциал на намеса не успяват да очертаят достатъчно ясно природата на регионалното пространство, от което са част. Осъзнаването на това, че Междинна Европа представлява подчинено, централно и външно балансирано регионално пространство, е предпоставка за предприемането на действия, насочени към ограничаване на външните зависимости, доколкото е възможно. При всички положения разбирането от страна на вътрешните участници, че въобще съществуват условия налагащи очертаването на геополитически регион с подобни граници, е необходимо за да се пристъпи към формирането на общ подход, относно неизбежно споделяните предизвикателства, заплахи и рискове.

Към момента обаче, горепосоченото състояние не е налице и в най-добрия случай може да се говори за появата на групови участници в Междинна Европа. Превръщането на регионалното пространство в участник само по себе си, би следвало да представлява най-висшата цел за географски съставящите го държави. Въпреки това, такива процеси не се наблюдават, включително и поради факта че противоречат на интересите на доминиращите геополитически сили. Погледнат отвън регионът е с ясно очертани рамки, като страните с най-голямо относително тегло не само разбират неговата природа, а я използват в качеството на средство за постигане на собствените си цели, които далеч не се съобразяват с тези на държавите попадащи там, а съюзните отношения както сега, така и в миналото, придобиват характер по-скоро на зависимости, тъй като взаимовръзки на сътрудничество или враждебност имат смисъл само между участници със сходен потенциал на намеса (доколкото не са налице обединяващи ги формати, постигащи действителен резултат относно изработването на единна политика, най-вече в сферата на сигурността и отбраната).

В допълнение следва да се отчете, че геополитически видян, ЕС има претенция за това да представлява регион. За Междинна Европа обвързването с държавите от Западна и Централна Европа, притежаващи висок потенциал на намеса, се явява изразител на най-подходящия ход на развитие, тъй като единствено той би могъл да промени природата на това регионално пространство. Имайки предвид обаче направеното по-горе уточнение относно сътрудничеството, то за да се реализира описаната подредба, Междинна Европа трябва първо да достигне до състояние на

регион-участник. Тогава Европейския съюз ще получи възможност да се установи като обособен център на сила, контролиращ събитията по своята периферия.

Действително към момента ЕС също представлява регион, но единствено политически. Междинна Европа на свой ред бива пространство, чието разбиране произлиза изцяло от геополитическите предпоставки. Природата на Западна и Централна Европа от гледна точка на пространствено-властовите способности, е крайно различаваща се спрямо тази на Междинна Европа. Следователно залогът на настоящите събития в дългосрочен план, е свързан с това дали Междинна Европа ще се разшири като регион и съответно ще обхване останалите части на Стария континент и ще сложи край на възможностите за възстановяване на относителното му тегло отпреди XX век, или напротив – взаимноизгодното сътрудничество между държавите с нисък потенциал на намеса от Междинна Европа, ще доведе до превръщането им в присъстващ, който от своя страна да продължи интегрирането си със страните от Западна и Централна Европа, позволявайки появата на работещ геополитически проект (дори и той да е само континентален).

Успоредно с това формирането на сравнително по-нови елементи като Вишеградската група и Крайовската група, се превръща както в показател за наличието най-малкото на ограничени амбиции за организиране на региона, но също така и в индикатор за неспособността на ЕС да защити интересите на своите членове от Междинна Европа (само една държава от тези два формата не е част от ЕС – Сърбия). В това отношение следва да се има предвид и невъзможността тези държави да постигнат действащ общ подход спрямо повечето външни въздействия, в първия случай поради унгарският национализъм, а във втория поради стремежите на Белград да обвърже външнополитическия си курс с този на Руската федерация.

Междувременно като фактор от по-ниско значение за динамиката на сигурността в интересуваният ни геополитически регион, следва да се въведе и Дунавската стратегия на ЕС, която от своето първо дефиниране в края на 2010 г. дава рамките на нов интеграционен проект, обхващащ 14 европейски държави, 8 от които са държави-членки на Съюза³. За разлика от стратегията на ЕС за региона на Балтийско море, Дунавската стратегия притежава в основата си действителни културни предпоставки, които могат да повишат нейната ефективност. В известна степен Австрия, която притежава водеща позиция относно приоритетната област за увеличаване на институционалния капацитет и сътрудничеството, получава възможност да засили своето влияние спрямо територии, които пряко или непряко са били обвързани в миналото с Хабсбургската монархия. Горното не следва да се преекспонира, но поставя въпроса доколко Виена има амбиции да се превърне отново във фактор за равновесието, установено в Междинна Европа.

От представеното дотук става ясно, че в Междинна Европа към момента пространството се конфигурира в по-малки обеми. Тези субрегионални формати като Вишеградската група, постигат действителни резултати по отношение на предизвикателствата, заплахите и рисковете, съпътстващи миграционният натиск

³ Hogeфорster, M. *Strategy Programme for innovation in regional policies in the Baltic Sea Region*. Hamburg. Baltic Sea Academy. 2011. с. 49

идващ от Северна Африка и Близкия изток, докато Брюксел остава неспособен да реагира. Колкото повече се достига до състояние на загуба на равновесие в региона, толкова по-активни стават груповите действия в неговите рамки. Описаното е ясен показател за слабото развитие на ЕС, от гледна точка на изграждането на способности за справяне с кризисните ситуации, настъпващи в непосредственото му обкръжение.

Заклучение

Скоростта с която се променя средата на сигурност, е много по-висока от тази на еволюционните процеси в Европейския съюз. Междувременно напрежението по неговата периферия се увеличава. Геополитическият регион попадащ в полето на познавателен интерес на настоящия текст, зависи в най-голяма степен от намесите на Брюксел, а понастоящем тяхното отсъствие е значителен негативен фактор за сигурността на държавите, намиращи се там. Трите страни с висок потенциал на намеса от Западна и Централна Европа, реагират много по-бързо спрямо въздействия, които ги засягат пряко. Това обаче остава неадекватен подход, тъй като прекаленото отслабване на Междинна Европа и подчиняването на ситуацията в нейните рамки изцяло на САЩ и Руската федерация, няма да позволи появата на общоевропейски геополитически проект.

Използвана литература:

1. Høgeforster, M. *Strategy Programme for innovation in regional policies in the Baltic Sea Region. Hamburg. Baltic Sea Academy. 2011.*
2. Lacoste, Y., B. Giblin. *Géohistoire de l'Europe médiane. Paris. La Découverte. 1998.*